

عرب‌های شیعه خوزستان

به قلم مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

۲۵ سپتامبر ۲۰۱۸

همچنین دست‌یافتنی به

/ (English (/policy-analysis/shia-arabs-khuzestan

العربية (/ar/policy-analysis/alshyt-alrb-fy-khwzstan/)

درباره نویسنده

مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

مهدی خلجی، عضو ارشد و هموند پژوهشی خانواده لیبیتسکی در انستیتو واشنگتن پژوهشگر تشیع، فلسفه و کارشناس سیاست ایران

تحلیل کوتاه

هویت عشیره‌ای در جامعه شیعیان عرب خوزستان از تعلق مذهبی فراتر می‌رود و همین توضیح‌دهنده این نکته است که چرا تهران احتمالاً باید در انتظار چالش‌های بیشتری در این استان جنوب‌غربی باشد

در پی حمله ۲۶ سپتامبر در اهواز مرکز استان خوزستان بسیاری درباره وضعیت اعراب ساکن این منطقه سخن گفته‌اند. با این همه بر خلاف دیگر اقلیت‌های قومی در ایران مثل کردها در شمال غرب و در استان غربی کردستان و بلوچ‌ها در استان سیستان و بلوچستان در شرق اقلیت عرب خوزستان عمدتاً شیعه هستند. یک دهه پیش در واکنش به تبعیض سازمان‌یافته بر ضد شهروندان عرب و تمایل آنها به پذیرفته شدن از سوی نهضت پان‌عربیسم موجی از ایرانیان این ناحیه به اسلام سنی گرویدند اما این روند به همان سرعتی که آغاز شد فرو نشست. دلیل آن احتمالاً این است که هویت عشیره‌ای در بافت اجتماعی اعراب اهواز اهمیتی فراتر از تعلق مذهبی دارد.

این حاکمیت عشیره‌ای مانع بزرگی بر سر راه مدرنیزاسیون و همسانی ملی در زمان رضا شاه پهلوی بود که دولتش بر ضد نیروهای شیخ خزعل الکعبی رهبر محلی منطقه که این استان را در کنترل خود داشت جنگید. دولت مرکزی سرانجام در ۱۹۲۵ پیروز شد و کنترل کامل خوزستان را به دست گرفت. ولی رضا شاه به دنبال همسان‌سازی مردم محلی بود و آن را از طریق تدابیری مثل ممنوعیت تدریس به زبان‌های محلی و ممنوعیت چاپ هر نوع نشریه به زبانی جز زبان رسمی کشور یعنی فارسی دنبال می‌کرد. این اجبارها از همان زمان اسباب تنش بوده است.

بعد از انقلاب ۱۹۷۹ رهبران رژیم اسلامی نیز سیاست خاندان پهلوی را دنبال کردند و خواسته‌های اقلیت‌های قومی را نادیده گرفتند. در دوره پهلوی‌ها خوزستان نفت‌خیز که شهر کمپانی‌های نفتی و پالایشگاه‌ها بود تبدیل به یکی از توسعه‌یافته‌ترین و مرفه‌ترین استان‌های ایران شده بود اما جنگ هشت‌ساله با عراق این استان را به شکل گسترده‌ای ویران کرد.

ارتباط اعراب ایرانی – که عمدتاً ساکن خوزستان هستند – با اعراب بیرون از این کشور را به طور کلی می‌توان به دو شکل توضیح داد:

۱. رابطه قومی تاریخی میان اعراب خوزستان و اعراب استان بصره در همسایگی آنها در عراق در واقع مرزی که در قرن بیستم در این ناحیه کشیده شد قبیله‌ها و عشیره‌های عرب مثل بنی کعب بنی سعید بنی طرّف بنی خالد بنی تمیم بنی اسد و کنانه را از هم جدا کرد. در دهه گذشته باز شدن مرزها امکان تعامل و روابط گسترده میان خانواده‌ها و قبایل دو طرف مرز را ایجاد کرد اما همزمان برای دولت ایران نگرانی‌های امنیتی به همراه آورد. این نگرانی به طور خاص بر ورود عناصر ضددولتی مثل مجاهدین خلق و گروه‌های سلفی به ایران متمرکز بوده است. همچنین با توجه به جایگاه بصره به عنوان یک مرکز تاریخی برای تشیع «اخباری» اعراب خوزستان به دستگاه رسمی روحانیت شیعه در ایران اعتماد چندانی ندارند. شیعیان اخباری نظریات مکتب اصولی غالب در تشیع ایران را قبول ندارند و از نظر سیاسی اهل سکوت هستند. آنها به مشروعیت اجتهاد معتقد نیستند و بر خلاف تشیع اصولی مرجع تقلید ندارند. همدلی قبیله‌ای و تعلقات مشترک الهیاتی اعراب دو سوی مرز احساسات ضددولتی را در میان اعراب خوزستان و احساسات ضدایرانی را در میان گروه‌های شیعی در جنوب عراق تقویت می‌کند.

۲. نقش نخبگان عرب ایرانی که در نتیجه مدرنیزاسیون دوران پهلوی غرب‌گرا شدند و معمولاً سکولارند و طرفدار پان‌عربیسم از زمان روی کار آمدن جمهوری اسلامی گرایش پان‌عربیسم یک نگرانی امنیتی برای رژیم بوده است. به‌ویژه در دوران جنگ ایران و عراق و ظهور گروه‌های طرفدار صدام پان‌عربیسم در ترکیب با بلندپروازی‌های جدایی‌طلبانه منجر به افزایش گروه‌های مخالف سازمان‌یافته شد و به مناقشه‌ای مداوم میان دولت و کنشگران عرب بدل شد. این کنشگران جمهوری اسلامی را به اعمال سیاست‌های تبعیض‌آمیز و ضدعرب متهم می‌کنند و می‌گویند استان خوزستان عمداً توسعه‌نیافته و فقیر نگه داشته شده و شهروندان عرب اجازه کار در سمت‌های حساس و یا ارشد در دستگاه دولت را ندارند.

از یک چشم‌انداز کلی می‌توان گفت که جامعه عرب خوزستان نشان می‌دهد که عوامل تفرقه در خاورمیانه اغلب از اختلافات میان شیعه و سنی و عرب و فارس فراتر می‌رود. برای رژیم ایران به طور خاص با توجه به حملات تروریستی اخیر در اهواز انگیزه‌ها و آرزوهای پیچیده قومی و قبیله‌ای در خوزستان می‌تواند اگر نه مایه بحران دست‌کم منبع دردسر در آینده باشد.

* مهدی خلجی هموند پژوهشی خانواده لیبیتسکی در انستیتو واشنگتن است. ❖

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Bennett's Bahrain Visit Further Invigorates Israel-Gulf Diplomacy

فوریه ۲۰۲۲

Simon Henderson

[\(/policy-analysis/bennetts-bahrain-visit-further-invigorates-israel-gulf-diplomacy\)](https://policy-analysis/bennetts-bahrain-visit-further-invigorates-israel-gulf-diplomacy)

BRIEF ANALYSIS

Libya's Renewed Legitimacy Crisis

موریه ۲۰۲۲

Ben Fishman

[\(/policy-analysis/libyas-renewed-legitimacy-crisis\)](#)

BRIEF ANALYSIS

The UAE Formally Ceases to be a Tax-Free Haven

موریه ۲۰۲۲

Sana Quadri ,

Hamdullah Baycar

[\(/policy-analysis/uae-formally-ceases-be-tax-free-haven\)](#)

TOPICS

[\(fa/policy-analysis/syast-shyy/\) سیاست شیعی](#)

[\(fa/policy-analysis/amwrdakhly-ayran/\) امور داخلی ایران](#)

REGIONS & COUNTRIES

[\(fa/policy-analysis/raq/\) عراق](#)

[\(fa/policy-analysis/ayran/\) ایران](#)